

Számvetés - 500 év után Mohácsról

26.8.2026 - Szabolcs Varga | Magyar Tudományos Akadémia

Melyek a legismertebb, immár megcáfolt mítoszok az 1526. évi mohácsi csatával kapcsolatban? Mik a legújabb kutatási eredmények, és milyen személyes történetek rajzolódtak ki a csata egyes résztvevőiről a kutatások nyomán? Egyebek mellett ezeket a kérdéseket fejti ki az mta.hu-nak írott cikkében Varga Szabolcs történész, az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Történettudományi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa.

A mohácsi csata 500. évfordulóján érdemes számot vetni azokkal az eredményekkel, amelyeket az elmúlt közel egy évtized intenzív történeti, régészeti és antropológiai kutatásai hoztak felszínre. Ez még abban az esetben is hasznos, ha tudjuk, hogy sok vizsgálat augusztus 29. után is folytatódik, így a végső mérleget csak évekkel később lehet elkészíteni, sőt a mostani erőfeszítések igazi értéke is csak egy generációval később ítélné meg igazán.

Csatatér, tömegsír

A leghosszabb múltra a régészeti kutatások nyúlnak vissza, hiszen a pécsi Janus Pannonius Múzeum (JPM) régészei rengeteg civil fémkeresőssel karöltve már 2009-től kezdve intenzíven kutatták a csatatér területét. Mára több ezer hadileletet gyűjtöttek, amelyek alapján

sikerült leszűkíteni a Mohács-Nagynyárad-Majs-Udvar-Duna közötti tájon belül azt a területet, ahol a csata egyes fázisai zajlottak.

Bár a Brodarics István kancellár által említett Földvár falut – ahol leírása szerint a csata első fázisának epicentruma volt – nem sikerült megnyugtató módon lokalizálni, a mai Majs előterében lévő egykori Nagymajsa területén a leletsűrűség alapján kétségtelenül beazonosították a csata egyik fontos helyszínét. Az itt talált lövedékek és tűzfegyvertöredékek alapján megerősítették azt a korábbi feltételezést is, hogy a Sátorhely mellett talált tömegsírok ugyanennek a csatának az emlékei, hiszen a maradványok között fellelt lövedékek méretben és anyagban megegyeztek a falunyomon gyűjtöttékekkel.

A mostani kutatások legfontosabb újdonságát kétségtelenül a III. és IV. tömegsír feltárása jelentette, amelyet a JPM régészei mellett a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszékének munkatársai végeztek el több éven keresztül. Az igazságügyi orvosszakértők bevonásával végzett munka során egyrészt az újabb tárgyi leletek (pénzérmék, kapcsok) megerősítették, hogy ezek valóban az 1526. évi csata keresztény áldozatai.

Másrészt bebizonyosodott, hogy a mintegy ötszáz ember maradványait rejtő két tömegsírba döntően a csata utáni kivégzés során legyilkolt férfiak holttesteit dobálták teljes rendezetlenségben.

Esetükben a halál elsődleges oka – egyéb sérüléseik mellett – a leszorított állapotban, hátulról, éles tárggyal a tarkóra mért, számos alkalommal többszörös vágás volt. Ez komoly előrelépés az 1970-es évekhez képest, amikor még az az elképzelés is felmerült, hogy a sírok a csata során megöltek, illetve a keresztény táborban legyilkoltak maradványait rejtik.

Nem volt reális esély a magyar győzelemre

Az emlékévre való felkészülés során a történettudomány is elvégezte a feladatát. A számos intézményben dolgozó kutatók, köztük a Történettudományi Intézet munkatársai a frissen feltárt nyugati és oszmán források segítségével új eredményekre jutottak a csata előzményeinek, azaz a Jagelló-kornak a megítélésében, a csata lefolyásának rekonstruálásában és a csata következményeinek értékelésében.

Az eredmények közé tartozik az európai környezet és az Oszmán Birodalom jobb megismerése is, ami segít megérteni a Magyar Királyság helyzetét az adott korban, és reálisabb képet ad a korabeli elit mozgásteréről, még inkább kényszerpályájáról. Ezek alapján nem beszélhetünk az országnak a Mátyás király halálát követő általános hanyatlásáról, és a mohácsi vereség legfőbb okának a világbirodalommá váló oszmán állam agresszióját tartjuk, amellyel szemben a Jagelló-kormányzat saját erőből már nem tudott eredményesen védekezni. A közel háromszoros túlerőben lévő ellenséggel szemben a keresztény seregnek nem volt reális esélye a győzelemre, ám a kétségtelenül súlyos következmények és az ország három részre szakadása ellenére sem a legrosszabb forgatókönyv valósult meg.

A 16. század középső harmadában a Magyar Királyság a területi veszteségek dacára sikerrel integrálódott a dunai Habsburg Monarchiába, megmaradt a nyugati keresztény kultúrkörben, majd százötven év ádáz küzdelme után európai segítséggel felszabadultak az ország megszállt területei.

A kutatásokból kikristályosodó kép szerint Mohács nagy, súlyos következményekkel járó vereség, ám korántsem nemzeti sorstragédia vagy éppen a Habsburg-gyarmatosítás kezdete.

Mítoszrombolás

A történeti kutatások egyik legfontosabb hozadéka, hogy sikerült a mohácsi csatával kapcsolatos mítoszokat a maguk történetiségében értelmezni. Az elmúlt évszázadokban ugyanis alapvetően egy belső nézőpont alapján magyarázták a vereség okait, és úgy gondolták, hogy az a magyar elit alkalmatlansága és önzése, hazai és külföldi összeesküvések sorozata, valamint a Nyugat cserben hagyása miatt következett be. Azaz, ha a Magyar Királyságban mindent jól csináltak volna, el lehetett volna kerülni a vereséget. Ma úgy látjuk, hogy a Jagelló királyi udvar pontosan érzékelte saját helyzetét és az országra leselkedő hatalmas veszélyt, ezekre pedig saját képességei alapján reálisan reagált. Anélkül, hogy belemennénk a részletekbe, az új kutatások révén láthatóvá váltak azok a kényszerpályák, amelyekből érthetően következett mindaz, ami végül a vereséghez vezetett. Nándorfehérvár 1521. évi eleste után mindent megtettek a katonai és pénzügyi helyzet stabilizálásáért; ennek része volt a pénzrontás, a határvédelem átszervezése és az európai békéért tett diplomáciai erőfeszítések garmadája. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy az 1514. évi parasztmozgalom leverése és a mohácsi vereség között nincs kapcsolat: ez a gondolat a reformkori országgyűlések jobbágyfelszabadításról zajló vitájában fogant, majd a dualizmus korában bekerült a történelemtankönyvekbe, és a Mohács-mítoszok számát gyarapította. Ugyanez a helyzet az 1526 elején formálódó francia-oszmán diplomáciai kapcsolattal, amely valójában semmilyen hatást nem gyakorolt a magyar eseményekre, felértékelődése pedig az 1920 utáni magyar franciaellenességnek köszönhető.

Ugyancsak sikerült megnyugtatóan rendezni Szapolyai János állítólagos árulásának kérdését. C. Tóth Norbert rekonstruálta az 1526. évi erdélyi mozgósítást, és ebből – valamint az 1521. évi analógiából – világosan kiderül, hogy az erdélyi csapatok okkal nem értek Mohácsra augusztus 29-én, hiszen erre nem volt reális lehetőségük. Létszámuk pedig nem lehetett több 5000 főnél, és ez érdemben nem változtatta volna meg az erőviszonyokat a több mint 80 000 katonával felálló oszmánokkal szemben.

Az is az új eredmények közé tartozik, hogy

a csata rekonstrukciójában sikerült túllépni azon a lekicsinylő értelmezésen, miszerint a magyar sereg egyetlen dicstelen, másfél órás rohamban szenvedett csúfos vereséget.

A Sudár Balázs által feltárt oszmán szövegekből kiderül, hogy az első magyar támadás szétszórta a ruméliai hadakat, és a legalább 4-5 órán át tartó küzdelemben az oszmánok is komoly veszteségeket szenvedtek, s ahogy B. Szabó János rekonstruálta, még a szultán is veszélyben volt. Mindezekből nyilvánvaló, hogy a II. Lajos magyar-cseh király vezette hadjáratban az ország minden erőforrását mozgósították, és a felsorakozott katonák áldozatvállalását és bátorságát sem lehet kétségbe vonni, hiszen tudták, milyen nyomasztó túlerővel állnak szemben, és ennek tudatában vállalták a harcot. Leszögezhetjük, hogy egy ekkora oszmán agresszióval szemben Európa más királyságai sem jutottak volna más eredményre, tehát nem belső bénultságban vagy erkölcsi alkalmatlanságban kell keresni a vereség okait.

Arcok, nevek, személyes sorsok

A történeti kutatások egyik fontos részét képezte a mohácsi csatában részt vett személyek felkutatása. A munka egy, a Történettudományi Intézettel, a Hadtörténeti Intézet és Múzeummal, illetve a Magyar Nemzeti Levéltárral közösen benyújtott konzorciumi pályázat részeként, a sátorhelyi tömegsírok régészeti feltárásával párhuzamosan zajlott, így egyszerre kaptak arcot és nevet a résztvevők.

A cél az volt, hogy a fennmaradt hazai és külföldi forrásokból összegyűjtsük a csata áldozatainak és túlélőinek nevét, és rövid életrajzok segítségével kövessük nyomon sorsukat.

Bár a keresztény had mintegy 25-30 ezer katonájából jelenleg csupán 250-300 fő azonosítható név szerint, a mintából már határozott tendenciák rajzolódhatnak ki. A politikai elit szinte hiánytalanul csatlakozott II. Lajos hadjáratához, és a parancsra távol maradók is gyakran elküldték csapataikat. Várdai Pál egri püspököt a király pénzszerzés végett rendelte vissza Budára, katonáinak többsége azonban Mohácsnál harcolt; az idős Bornemissza János pozsonyi ispán sem vonult hadba, de az elküldött háromszáz lovasából mintegy százötven elesett. E konkrét esetek cáfolják azt a közkeletű képet, amely szerint a nemesség tömegesen cserben hagyta volna uralkodóját.

Az egyes életrajzok egyúttal személyessé teszik a veszteséget. Szapolyai Györgyöt menekülés közben, a Duna partján ölték meg, Csulai Móré Fülöp pécsi püspök pedig halálos sebeivel jutott el Pécs közelébe, ahol összeesett, borbély a ágakkal takarta be a testét, és csak napokkal később temették el a helyi székesegyházban. Más történetek a személyes hűség erejét mutatják, például Bakács Sándor és Kecskés Pál saját lovukat adták menekülő uruknak, ezért maguk estek fogságba; uraik később kiváltották, majd megjutalmazták őket.

Jartalóci Gergely Erdődy Simon zágrábi püspök életét mentette meg, de ő maga nem jutott ki a küzdelemből, ezért szolgálatát utóbb családjának adott birtokadománnyal ismerték el. A fogságból szintén sokféle életút vezetett tovább. A tizenéves Somlyai Balázs és a bécsi Sebold von Pibrach az oszmán udvarba kerültek, áttértek az iszlámra, és később Murád, illetve Mahmúd néven tolmácsként és diplomataként futottak be jelentős pályát. Georgievics Bertalan tizenhárom évnyi raboskodás után megszökött, majd fogolyélményeiből Európa-szerte olvasott műveket írt. Mások váltságdíjjal tértek haza: Majtényi Bertalanért 1200 aranyforintot követeltek, míg Szerdahelyi Imrefi Fekete Mihály kiszabadulása után budai várnagy és kamarai tanácsos lett.

Ezek a történetek megmutatják, hogy Mohács nemcsak életeket zárt le, hanem új, olykor egészen váratlan pályákat is elindított. A név szerinti vizsgálat végül a történeti emlékezet működésére is

rávilágít, ugyanis a szakirodalomban sok olyan név szerepel, akikről épp a kutatás során derült ki, hogy vagy nem voltak ott a csatában, vagy nem is léteztek. A hibák egy része információhiányból, illetve másolati hibákból fakadt, Szalaházi Tamás veszprémi püspököt például egyes veszteséglistákon a halottak között említették, holott nem vett részt a csatában, a Nyári család állítólagos két mohácsi hőst pedig egy utólag hamisított végrendelet teremtette meg. Esterházy Pál nádor 1703-ban megjelent genealógiai műve már 53 nemesről állította, hogy a király oldalán esett el, noha több adat történetileg tarthatatlan. Mögöttük az a 17-18. században megerősödő Mohács-kép húzódott meg, amely a vereséget a nemesi hűség és a hazáért vállalt „vérrel adózás” legfényesebb bizonyítékává tette. A résztvevők kutatása ezért egyszerre ad nevet az egykori katonáknak, tárja fel a sereg társadalmi hátterét, és választja el a bizonyítható személyes sorsokat az utókor emlékezeti konstrukcióitól.

Az „emlékezet megtisztítása”

Végezetül érdemes röviden szólni a kutatás lehetséges irányairól és társadalmi jelentőségéről. A mohácsi csata kutatása kapcsán előkerült új eredmények egy része már elérhető, mint például Papp Júlia művészeti recepciót feldolgozó monográfiája, sok egyéb pedig a következő hetekben, hónapokban jelenik meg könyv formában. A régészeti, antropológiai, geográfiai és történeti kutatások gazdag metszetét adja a Martin Opitz Kiadó gondozásában megjelenő háromkötetes *Mohács500* tanulmánykötet, melyben az ismertek mellett új írások is helyet kapnak a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészettudományi Intézetének jóvoltából. Mellette jelentős kötetek várhatók a Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársaitól, a Történettudományi Intézet gondozásában a *Mohács 1526–2026 a Rekonstrukció és Emlékezet* sorozatban, valamint az elmúlt évtized kutatásainak szintéziseként egy grandiózus, úgynevezett *Mohács Album* a már említett konzorciumi együttműködés részeként. Mindezek megfelelő alapot teremtenek ahhoz, hogy a közeljövőben elkészülhessen egy II. Lajos-életrajz, egy minden eddiginél alaposabb csatarekonstrukció, a csatát követő két évtized új szempontú vizsgálata, valamint a csata emlékezetének összegző elemzése.

S hogy miről szól mindez? A kutatásokból kirajzolódó összetett Mohács-kép lehetővé teszi az eddigi, sok esetben mitizált leegyszerűsítés átértelmezését, ami egyfajta tényterápiának is felfogható. A ma ismert negatív, pesszimista és szélsőséges önképünk egyik alappillére a mohácsi csatához kötődő legendákból áll, ami

a megértés helyett az áldozati narratívát erősítette fel a nemzeti önértelmezésben, és megakadályozta önmagunk reális állapotának a felmérését.

Az emlékezet megtisztításával a történettudomány képes felszabadítani a magyar társadalmat az eddigi kibeszéletlen és bénító történelmi traumák pusztító hatása alól, és mindez hozzájárulhat egy egészségesebb önkép, a társadalmi közbizalom helyreállításához, amiben a múlt már sajátunk lehet, szerethetővé válik, és erőforrásként szerepel, a velünk történt eseményeket megértve és feldolgozva pedig magunk mögött hagyhatjuk Mohács hosszúra nyúlt árnyékát.

https://mta.hu/mta_hirei/szamvetes-500-ev-utan-mohacsrol-115595